

ГРОМАДЯНСЬКЕ ВИХОВАННЯ ЯК СУСПІЛЬНИЙ ПРІОРИТЕТ

В.Ю.Іова

Україна, м. Хмельницький, Хмельницький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Одним з важливих конституційних завдань держави є вдосконалення суспільних відносин. Стратегічним ресурсом, який впливає на якісні характеристики суспільства, забезпечує умови для інформаційно-інтелектуального і морально-духовного розвитку громадян, є освіта та виховання.

Вільний доступ до інформаційних засобів, дистанційна освіта, використання Інтернет-ресурсу, спілкування в соціальних мережах – все це свідчить про досить-таки високий ступінь інформаційно-інтелектуального сегменту суспільства. Але поряд із цими позитивами є кібербулінг, є можливість отримання програмно-ресурсного плагіату, привласнення чужої дипломної роботи, дисертації, статті. Звичайно, можна сказати, що це все нормально, що це ознака цивілізації – для чого придумувати те, що давно уже відомо – ним просто можна скористатись. Вочевидь, що таке безапеляційне твердження може бути! Перехід до суспільства технологічних пріоритетів, справді, робить нас людьми цивілізованими і прагматичними, які бачать свою перспективу «у синергійних моделях мислення, доведення швидкості перебігу всіх буттєвих процесів до швидкості думки, розробці проектів сюрреалів, віртолендів» [5, с.12]. Але чи від цього стає досконалішим суспільство, на жаль, високі технології – це ще не панацея від кризових станів. Сьогодні реалії мають цілий ряд викликів. У соціальному сегменті – убогість і надмірне багатство олігархів, у морально-правовому – порушення права людини, норм моралі, громадянських, економічних прав. Причини всіх цих проявів можна шукати як у політичній, так і в соціально-економічній сферах, але подолання їх залежить від того, як скоро ми зрозуміємо, що, окрім досягнення високого рівня цивілізованих технологій, необхідне системне морально-культурне оздоровлення суспільства, утвердження принципів гуманізму, толерантності, демократії, морально-духовних, культурно-національних цінностей та ідеалів. Поняття «культурна особистість» не може підмінятись поняттям «цивілізована людина» – це не зовсім тотожні поняття. Особа, яка дотримується норм пристойності, володіє інноваційними, інформаційно-комунікаційними технологіями, ідентифікує себе із технократичним простором, означається як цивілізована людина, в сенсі сполучної ланки для безлічі

інформаційних систем. Культурна людина – це, насамперед, духовно багата особистість, спрямована не тільки на інноваційні технології, а й на морально-духовні ідеали, культурно-історичний досвід, самовдосконалення, відповідальність за утвердження принципу людиноцентризму в «інобутті» 21 століття. Тому важливим завданням освіти і виховання є забезпечення саме культурно-цивілізованого руху учня, як важливої ознаки його особистісного становлення, самоопанування, соціальної інтеграції. Духовний розвиток індивіда починається із самоактуалізації, співвідношення власних ціннісних установок із тими суспільними умовами, в яких він живе. Але кризові тенденції суспільства, руйнування старих соціокультурних структур, деперсоналізація, підміна людини технікою дезадаптують і, значною мірою, можуть бути передумовою кризи особистісного розвитку. Коли молода людина відчуває труднощі із соціальною і культурною ідентичністю свого «я» з такими суспільними орієнтирами як: професія, мова, національність, культура, історія, політика, то в цій ситуації має підвищуватись, як самостимуляція до пошуку і реалізації власного життєвого сенсу, так і відповідальність сім'ї і школи за створення умов для розвитку, навчання і виховання дитини. Найперше, необхідно забезпечити холістичний, цивілізаційно-культурологічний підхід до розвитку особистості. Актуальним стає педагогічне керівництво самоактуалізацією, діяльнісним самопізнанням, самовихованням, цілепокладанням, самовдосконаленням, саморозвитком, самовизначенням дитини. Освіта на фоні цих завдань потребує педагога не з авторитарним стилем, а вчителя-фасилітатора, вихователя-консультанта, методиста-модератора, які зуміють створити освітнє, інноваційно-духовне виховуюче середовище, адаптоване до потреб дитини. «Школа повинна стати найважливішим інститутом виховання, розвитку, соціалізації підростаючих поколінь. Знанням потрібний ціннісний супровід, а розвитку – етичні рамки» [1, с. 1.]. Сьогоднішні реалії вимагають від навчального закладу не тільки організації інтелекту, інноваційного (протеїзмичного) типу мислення, прищеплення навичок до розумової, технологічної діяльності, а ще забезпечення пріоритетності формування ціннісних ставлень дитини до світу.

Сам процес аксіологічних спрямованостей, ціннісних орієнтацій, непростий вже тому, що потребує зосередженості не тільки на суспільній природі вартостей, а й на психологічному засвоєнні їх. Дефініція «цінність» вбирає у себе психологічну і соціальну якість. Форми, що передають потенційні визначальні чинники цінностей (філософські постулати, літературні, музичні твори, парадигма системи освіти, традиції, інновації), мають здатність перетворюватися у внутрішні мотиви, норми,

приписи поведінки людини. Вони можуть стати важливими виховними факторами, від яких залежить утвердження соціально-значимих норм життєдіяльності людини: Потреби —► Ціннісний вибір —► Норма —► Діяльність. Мотив Я —► Воля —► Поведінка —► Діяльність —► Ставлення. Отож, суб'єктивне ставлення людини – це акт поведінкового вибору цінностей. Ставлення відбувається тоді, коли емоції накладаються на предмет, який пізнається, усвідомлюється нею, без емоцій суб'єктно-оцінних ставлень не буває. Зовнішні унормовані відносини перетворюються у внутрішні вольові якості, уподобання, смаки, у певний стиль внутрішнього життя людини. Важливо пам'ятати, що пізнавальне ставлення відбувається за рахунок когнітивного компонента, а смислове – через емоційно-вольовий компонент. Цінність як синтез стає внутрішнім психічним утворенням – мотивом усвідомленої діяльності. Отже, складовими усвідомленої діяльності є: інтелектуальний компонент – уміння отримувати, аналізувати інформацію, емоційний – уміння осмислювати, опановувати пристрасті, проявляти емоції, регулювати почуття. А практичний компонент – це усвідомлення і діяльнісна реалізація персоніфікованих потреб.

У цьому зв'язку створення умов для розвитку персоніфікованих потреб учня через духовні аксіологічні спрямованості є важливим напрямом виховання. Оскільки, іде стрімке утвердження нових реалій, полікультурності, то є потреба суттєвого переосмислення методології виховання. Вже сьогодні вектор динаміки педагогічного процесу має бути від учня як суб'єкта виховання – до педагогічного управління самовихованням, формування механізму саморегуляції на основі віри, толерантності і почуття обов'язку. У цьому контексті важливе усвідомлення і спонукання внутрішнього діалогу:

«Я» і «Я» – внутрішній діалог на рівні самосвідомості;

«Я» і «Ти» – діалог на рівні основних моральних почуттів (дружба, любов, людські взаємини).

«Я» і «Ми» – діалог на основі національні почуттів, групових інтересів, традицій, звичаїв, переконання.

«Я» і «Вони» – міжособистісні, міжгрупові, суспільні відносини, ідеї, вчинки.

«Я» і «Суспільство» – ставлення до суспільних цінностей, національної ідеї, співставлення себе з умовами та обставинами суспільного життя, коли відбувається пов-на громадянська соціалізація особистості, в процесі якої важливе місце займає виховання громадянської культури.

Відомо, що формування громадянської культури школярів проходить через інформаційну, ціннісно-орієнтаційну та установчо-нормативну сфери.

Інформаційна сфера – отримання інформації, знань про владу, політичний устрій держави, демократію, право, стратифікацію суспільства тощо.

Ціннісно орієнтовна сфера – залучення до участі в системі історично сформованих у даному суспільстві політичних відносин, цінностей та орієнтацій, у результаті чого виробляється власна система ціннісних орієнтацій.

Установчо-нормативна сфера – формування в особи певного ставлення до політичних подій і явищ, до політиків, демократії, вибір своєї поведінки в суспільних, політичних відносинах, утвердження активної громадянської позиції.

Варто зауважити, що громадянська соціалізація особистості, як правило, проходить через етапи:

Первинна соціалізація – в сім'ї, коли діти отримують уявлення про правильну і неправильну поведінку. Під впливом настроїв і поглядів, що утверджені в сім'ї, часто закладається пріоритет суспільних, політичних, громадянських норм і цінностей на все життя.

Вторинна соціалізація, як правило, проходить у школі. За цей час вивчаються основні загально визнані в суспільстві цінності й погляди, набувається початковий досвід соціальної практики через участь в органах учнівського самоуправління, об'єднаннях, організаціях.

Повна соціалізація відбувається в період від 16-річного до 65-річного віку, коли особа стає не тільки правоздатною, а дієздатною і може засвідчити свою активну громадянську, політичну поведінку, позицію.

Громадянське становлення особистості залежить від суспільного впливу, від рівня сформованості соціокультурних факторів, якості освіти і виховання, які вводять людину в діяльну сферу суспільних, громадянських відносин, від утвердження в системі виховної роботи таких визначальних етичних величин як моральність і гуманізм, рефлексія і відповідальність, самореалізація особистості з вектором добротворчості.

У програмі «Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України» означені вимоги до знань, умінь і навичок старшокласників з питань громадянства, ставлення їх до суспільства та держави. Учні мають знати суть таких понять як: учнівське самоуправління, громадянське суспільство, закон, право, обов'язок, демократія, виборча система. Вміти:

орієнтуватися в системі законодавства, користуватись джерелами права; під керівництвом учителя аналізувати зміст правових актів; володіти елементарною правовою термінологією, вміти виділити з тексту головне і суттєве; використовувати правову літературу, словники, довідники, інтернет-ресурс; складати тези конспектів, реферати та доповіді; брати участь в обговоренні, дискусії, аргументовано висловлювати свої думки, робити висновки; застосовувати правові знання для пояснень фактів навколишнього життя, керуватись у своїй поведінці вимогами моральних і правових норм, брати участь у діяльності органів учнівського самоврядування, активно виконувати соціальну роль громадянина, проявляти непримиренність до протиправної поведінки, асоціальних проявів, аргументувати і відстоювати свою позицію, поважати думку інших, проявляти толерантність.

Згідно з цим роль класного керівника набуває нових граней. Він не тільки виконує функції вихователя, організовує навчальну, позаурочну, позакласну та позашкільну діяльність, а здійснює керівництво самовихованням учня, корекцію виховних впливів, що, звісно, потребує нового підходу до технологічної реалізації концепції формування вільного громадянина, творчого, активного, здатного вирішувати завдання, які забезпечать поступ нації. Фасилітувати відповідний рівень вихованості дитини, навчальної компетентності, комунікативних умінь, духовних орієнтирів та цінностей можна лише в умовах особистісно-орієнтованої системи виховання.

Особистісно-орієнтований підхід в організації виховної діяльності потребує від класного керівника використання принципів педагогічної взаємодії, емпатії, моделювання інтерактивних і традиційних форм, бесід, виховних заходів тощо. Правильний вибір методів виховання у відповідності до вікових особливостей школярів та застосування інтерактивних технік забезпечує створення ситуацій для розвитку комунікативних навичок дітей, усвідомлення ними морально-правових категорій та мотивації самопізнання. Треба зазначити, що на відміну від застосування експресивних та коригуючих методів виховного впливу, інтерактивне (взаємодіюче) виховання потребує від класного керівника належної обізнаності про родинні умови життя вихованців, їхні вікові (психологічні та фізіологічні) особливості, соціальне мікросередовище, в якому вони перебувають. Тому безпосередньому моделюванню виховного заходу передують підготовча робота: виявлення проблем у житті дитини, характеру міжособистісних стосунків, інтересів, уподобань, мрій тощо. Тут у пригоді стануть такі інтерактивні техніки, як: незакінчені речення, лист до самого себе,

інтерв'ю, тощо. Крім того, педагог на підготовчому етапі може скористатися й тестуванням, анкетуванням та опитуванням.

На підставі зібраної та ретельно опрацьованої (бажано спільно з психологом) інформації класний керівник визначає коло питань, які не просто цікавлять дітей, а свідчать про їхню «готовність» (морально-правову, психічну, фізіологічну, соціальну) до конкретних позитивно мотивованих дій. Йому необхідно скласти моделі виховного заходу: підібрати відповідну інформацію, найоптимальніші інтерактивні форми чи техніки, опрацювати психолого-педагогічні рекомендації, запросити спеціалістів, підготувати з окремими учнями спеціальні творчі завдання.

Моделюючи виховний захід, необхідно добирати інтерактивні форми, техніки за такою схемою: колективні (мозкова атака, дискусія у великій групі, релакси, імпрези та ігри, що знімають напруження), групові (обговорення малою групою, дебати), колективно-групові (керовані фантазії, дослідження випадків, аналіз ситуацій, рольові ігри), індивідуальні (коло, анкетування, творча праця, закінчення речень). Такий підхід допоможе класному керівникові залучити до творчої співпраці навіть найневпевненіших у собі дітей, керувати колективною думкою дітей так, щоб за цим не втратилась особиста думка кожного, а головне – спонукати всіх учасників заходу до конкретних дій.

З метою підвищення рівня вихованості учнів, найперше, необхідно забезпечити умови культурної, громадянської самоідентифікації особистості учнів, розвитку їхніх життєвих компетентностей, тобто створити ефективну виховну систему, культивувати самоцінність особистості (гідність), цінність іншої людини (соціальна інтеграція з вектором добротворчості та толерантності), відповідальність. Реалізація цих завдань залежить від багатьох чинників, як суб'єктивних, так і об'єктивних. Наразі є нагальна потреба в забезпеченні суспільно-гуманістичної доцільності інформаційно-культурного простору (здійснення нормативно-критеріального аудиту, моніторингу теле-радіо програм, рекламного матеріалу тощо). Формування соціальної та громадянської активності людини є необхідною умовою розвитку демократії, становлення громадянського суспільства та, водночас, засобом гарантування інтересів, прав та свобод людини і громадянина, забезпечення всебічного гармонійного розвитку особистості та реалізації її творчого потенціалу.

Демократизація країни неможлива без участі молоді як соціальної групи, найбільш схильної до новацій і перетворень. Участь у соціальному та суспільно-

політичному житті – це засіб самореалізації, досягнення матеріального добробуту, забезпечення потреб та інтересів молодшої людини.

Основними завданнями підвищення соціальної активності молоді має бути:

- інституційне вдосконалення системи органів влади з питань роботи з молоддю, перенесення акценту роботи з центрального на місцевий рівень;
- посилення координації між цільовими державними та регіональними програмами, спрямованими на забезпечення соціального становлення й розвитку молодих громадян;
- розробка механізмів залучення молоді до діяльності державних органів влади й місцевого самоврядування, участі у громадській та політичній діяльності;
- реалізація програм дитячих та молодіжних організацій шляхом впровадження соціального замовлення, інтеграції до європейських і світових молодіжних структур;
- дотримання вимог «Європейської хартії щодо участі молоді в громадському житті на місцевому та регіональному рівні».

Література

1. Національна доктрина розвитку освіти України 21 століття.
2. Бех І.Д. Виховання особистості / І.Д. Бех. – К.: Либідь, 2006. – 300 с.
3. Зязун І.А. Немає педагогіки без педагога / І.А.Зязун //Рідна школа. – 2012. – №1.
4. Івченко О.І. Основні напрями прояву громадянської позиції в сучасній Україні / О.І.Івченко // Вища освіта України. – 2010. – №3. – С.19-24.
5. Кремень В.Г. Інноваційність і освіта / В.Г. Кремень // Рідна школа. – 2012. – №4. – С.7-12.
6. Кін Дж. Громадянське суспільство. Старі образи, нове бачення / Дж. Кін. – К.: К.І.С.; АНОД, – 2000. – 192 с.
7. Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги. / К. Поппер. – т. 1. – К.: Основи, 1994. – 444 с .
8. Сухомлинський В.О. Хрестоматія по етике – М.: Педагогіка, 1990. – 304 с.
9. Сухомлинська О.В. Концептуальні засади соціалізації особистості/ О.В. Сухомлинська // Шлях освіти. – 2010. – № 2. – С. 2-5.